

**Wyrok z dnia 17 kwietnia 1996 r.
II UR 5/96**

Sąd Najwyższy nie rozpoznaje merytorycznie zagadnienia prawnego przedstawionego w trybie art. 391 KPC, jeżeli nie zostało ono sformułowane w oparciu o okoliczności nie mieszczące się w stanie faktycznym sprawy.

Przewodniczący SSN: Teresa Romer (sprawozdawca), Sędziowie SN: Kazimierz Jaśkowski, Walerian Sanetra,

Sąd Najwyższy, przy udziale prokuratora Stefana Trautsołta, po rozpoznaniu w dniu 17 kwietnia 1996 r. sprawy z wniosku Barbary B. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddział w R. o emeryturę, na skutek rewizji pozwanego ZUS od wyroku Sądu Wojewódzkiego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Rzeszowie z dnia 11 grudnia 1995 r. [...]

u c h y l i ł zaskarżony wyrok oraz decyzję Zakładu Ubezpieczeń Społecznych-Oddział w R. z dnia 26 października 1995 r. [...] i sprawę przekazał temu Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych do ponownego rozpoznania.

U z a s a d n i e n i e

Barbara B., która od 1 czerwca 1982 r. pobiera emeryturę, wystąpiła do Zakładu Ubezpieczeń Społecznych-Oddział w R. z wnioskiem o waloryzację pobieranego świadczenia za miesiąc marzec 1992 r.

Wniosek zgłosiła 25 października 1995 r. Powołała się w nim na orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z 19 października 1993 r., K 14/92 oraz na obwieszczenie Prezesa Trybunału Konstytucyjnego z 1 czerwca 1994 r. o utracie mocy obowiązującej art. 7 ustawy z dnia 15 lutego 1992 r. o zmianie niektórych ustaw dotyczących zatrudnienia oraz zaopatrzenia emerytalnego (Dz. U. Nr 69, poz. 306).

Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w Rzeszowie decyzją z dnia 25 października 1995 r. odmówił uwzględnienia tego wniosku. W uzasadnieniu decyzji podano, że art. 7 wspomnianej wyżej ustawy z 15 lutego 1992 r. utracił moc obowiązującą dopiero z dniem 17 czerwca 1994 r. - z chwilą ogłoszenia w Dzienniku Ustaw Nr 69, pod pozycją 306, obwieszczenia Prezesa Trybunału Konstytucyjnego stwierdzającego utratę mocy obowiązującej tego przepisu. Zdaniem organu rentowego, dopiero od tej daty dokonywana jest waloryzacja świadczeń, przy uwzględnieniu art. 17 ustawy z dnia 17 października 1991 r. o rewaloryzacji emerytur i rent, o zasadach ustalania emerytur i rent oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz. U. Nr 104, poz. 450 ze zm.).

Od decyzji tej wnioskodawczyni odwołała się do Sądu Wojewódzkiego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Rzeszowie podtrzymując swoje żądanie wypłacenia zwaloryzowanego świadczenia od 1 marca 1992 r. wraz z odsetkami.

Sąd Wojewódzki wyrokiem z 11 grudnia 1995 r. zmienił zaskarżoną decyzję w ten sposób, że "przyznał wnioskodawczyni Barbarze B. prawo do dokonania waloryzacji wypłaconego świadczenia za miesiąc marzec 1992 r., stosownie do przepisu art. 17

ustawy z dnia 17 października 1991 r. o rewaloryzacji emerytur... (Dz. U. Nr 104, poz. 450 ze późniejszymi zmianami)." W uzasadnieniu tego wyroku Sąd Wojewódzki podał, że ustawodawca w przepisach art. 17 i 19 ustawy z dnia 17 października 1991 r. o rewaloryzacji... przewidział mechanizm kwartalnej waloryzacji świadczeń. W 1992 r. waloryzacja taka miała nastąpić w marcu. Przepis art. 7 ustawy z dnia 15 lutego 1992 r. o zmianie niektórych ustaw dotyczących zatrudnienia oraz zaopatrzenia emerytalnego (Dz. U. Nr 21, poz. 84) wprowadził zmianę do mechanizmu waloryzacji. Zgodnie z tym przepisem, pierwsza waloryzacja świadczeń za 1992 r. mogła nastąpić nie wcześniej niż w kwietniu tego roku. Organy rentowe, zgodnie z tym przepisem, dokonały waloryzacji świadczeń dopiero od kwietnia 1992 r. Zdaniem Sądu Wojewódzkiego, uchylenie mocy obowiązującej tego przepisu wobec orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego o jego niezgodności z art. 1 i 7 Konstytucji RP, pozostawionymi z mocy art. 77 Ustawy Konstytucyjnej z dnia 17 października 1992 r. (Dz. U. Nr 84, poz. 426) oznacza, że przepis ten nigdy nie obowiązywał.

Sąd Apelacyjny w Rzeszowie, do którego wniósł rewizję organ rentowy domagając się uchylenia wyroku Sądu Wojewódzkiego i oddalenia odwołania uznał, że w sprawie występuje następujące zagadnienie prawne budzące poważną wątpliwość: "1. Czy i w jakim trybie w świetle orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego z dnia 19 października 1992 r. (K 14/92) stwierdzającego niezgodność z Konstytucją art. 7 ustawy z dnia 15 lutego 1992 r. o zmianie niektórych ustaw dotyczących zatrudnienia i zaopatrzenia emerytalnego (Dz. U. Nr 84, poz. 426) oraz w związku z obwieszczeniem tego Trybunału z dnia 1 czerwca 1994 r. o utracie mocy obowiązującej art. 7 cytowanej wyżej ustawy, ogłoszonego w Dzienniku Ustaw z roku 1994 Nr 69, poz. 306, osoba, której zwaloryzowano emeryturę od 1 kwietnia 1992 r. może skutecznie dochodzić waloryzacji tego świadczenia od 1 marca 1992 r.,
2. w razie odpowiedzi twierdzącej odnoszącej się do pierwszego członu zagadnienia prawnego objętego pkt 1, czy organ rentowy zobowiązany jest na zasadzie art. 38 ust. 1 ustawy z dnia 25 listopada 1986 r. o organizacji i finansowaniu ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz. U. z 1989 r., Nr 25, poz. 137 ze zm.) do ponoszenia odsetek od kwoty świadczenia, które wskutek przeprowadzenia waloryzacji od kwietnia 1992 r., zamiast od 1 marca 1992 r., nie zostały wypłacone".

Sąd Apelacyjny w uzasadnieniu przedstawionego zagadnienia podkreślił, że pierwsza jego część dotyczy zagadnienia natury ogólniejszej, a mianowicie zakresu mocy obowiązującej aktów normatywnych oraz skutków ich zmiany lub uchylenia (utrata mocy obowiązującej). W tej części zagadnienia Sąd Apelacyjny odwołał się do art. 3 KC, z treści którego wynika, że uchylenie dotychczasowych przepisów nie odnosi się do zdarzeń, które zaistniały przed wejściem ich w życie. Zasada ta jednak pozwala na odstępstwo wówczas, gdy wynika to wyraźnie z klauzuli derogacyjnej, a także z samego celu nowej ustawy, przy zastosowaniu wszystkich metod interpretacyjnych, a szczególnie wykładni teleologicznej. Zdaniem Sądu Apelacyjnego, sytuacja komplikuje się, gdy do utraty mocy obowiązującej przepisu ustawy jako sprzecznego z Konstytucją dochodzi przez ogłoszenie o tym obwieszczenia w Dzienniku Ustaw. Taka sytuacja ma miejsce w rozpatrywanej sprawie. Wątpliwości dotyczą tego, czy obwieszczenie Prezesa Trybunału Konstytucyjnego o utracie mocy obowiązującej art. 7 ustawy z dnia 15 lutego 1992 r. o zmianie niektórych ustaw... jest tożsame z klauzulą derogacyjną (stwierdzeniem utraty mocy obowiązującej) zamieszczoną w akcie normatywnym

późniejszym. Sąd Wojewódzki zaprezentował w rozpatrywanej sprawie stanowisko nadające obwieszczeniu Trybunału Konstytucyjnego o utracie mocy obowiązującej art. 7 wymienionej wyżej ustawy charakter ściśle normatywny rangi ustawowej działającej wstecz. W ocenie Sądu Apelacyjnego nie jest to stanowisko uzasadnione.

Sąd Apelacyjny zwrócił uwagę na stanowisko organu rentowego, że uchylenie mocy obowiązującej art. 7 ustawy z dnia 15 lutego 1992 r. może mieć skutek tylko na przyszłość. W ocenie Sądu Apelacyjnego czyni to całą operację, która doprowadziła do uchylenia tego przepisu, iluzoryczną i daje odczucie, że państwo popełniło błąd kosztem najslabszych ekonomicznie. Sąd Apelacyjny wyraził nadzieję, że zaistniały problem znajdzie uregulowanie ustawowe.

Omawiając drugą część przedstawionego zagadnienia, która stanie się aktualna przy pozytywnym stanowisku Sądu Najwyższego do pierwszego z przedstawionych zagadnień, Sąd Apelacyjny powołał się na wykładnię art. 31 ustawy z dnia 29 kwietnia 1985 r. o Trybunale Konstytucyjnym (jednolity tekst: Dz. U. z 1991 r., Nr 109, poz. 407 ze zm.), dokonaną w uzasadnieniu uchwały z dnia 20 października 1993 r. (W.6/93). Wykładnia ta dotyczyła jedynie trybu postępowania. W ocenie Sądu Apelacyjnego, ze względu na usytuowanie art. 180 KPA określającego zakres stosowania przepisów tego kodeksu do spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych w dziale III zawierającym przepisy szczególne oraz na treść art. 95 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników, tryb przewidziany w art. 31 ust. 3 ustawy o Trybunale Konstytucyjnym jest w zaistniałej sytuacji wyłączony. Za takim wnioskiem przemawia uzasadnienie przytoczonej uchwały Trybunału Konstytucyjnego z dnia 20 października 1993 r. (W. 6/93). Zdaniem Sądu Apelacyjnego, należałoby w takiej sytuacji rozważyć możliwość zastosowania art. 31 ust. 4 ustawy o Trybunale Konstytucyjnym, a więc podjęcia działania na wniosek osoby zainteresowanej uchyleniem przez organ rentowy decyzji wydanej w oparciu o przepis, który został uznany za sprzeczny z Konstytucją. Samo uchylenie takiej decyzji wydaje się zobowiązywać organ rentowy do wydania właściwej decyzji w sprawie pierwszej waloryzacji w 1992 r. (od 1 marca).

Rozpatrując kwestię odsetek przysługujących w tej sytuacji świadczeniobiorcom, Sąd Apelacyjny odwołał się do art. 38 ustawy z dnia 25 listopada 1986 r. o organizacji i finansowaniu ubezpieczeń społecznych. W ocenie Sądu Apelacyjnego, wykładnia gramatyczna tego przepisu prowadzi do wniosku, że skoro Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych nie można przypisać odpowiedzialności za uchwalenie przez Sejm sprzecznego z Konstytucją przepisu (art. 7 ustawy z dnia 15 lutego 1992 r.), to brak jest podstaw do uznania, iż organ ten jest obowiązany do wypłacenia odsetek.

Sąd Apelacyjny zwrócił uwagę, że można też prezentować pogląd, iż w sprawie zachodzi błąd organ rentowego, co zobowiązywałoby ten organ do wypłaty odsetek.

Sąd Najwyższy rozważył, co następuje:

Przedstawione przez Sąd Apelacyjny zagadnienie prawne uzasadnione w sposób bardzo wszechstronny, obejmuje problemy o ogólnym charakterze: 1) terminu utraty mocy obowiązującej przepisu uznanego za sprzeczny z Konstytucją orzeczeniem Trybunału Konstytucyjnego, które nie zostało w terminie 6 miesięcy od dnia przedstawienia rozpatrzone przez Sejm i który w związku z tym utracił moc obowiązują-

cego wskutek obwieszczenia Prezesa Trybunału Konstytucyjnego w Dzienniku Ustaw, 2) obowiązku wypłaty odsetek przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych w oparciu o art. 38 ustawy o organizacji i finansowaniu ubezpieczeń społecznych, który stanowi między innymi o braku obowiązku wypłacenia odsetek, gdy opóźnienie w przyznaniu świadczenia jest następstwem okoliczności, za które Zakład nie ponosi odpowiedzialności. Zagadnienia te wykraczają poza stan faktyczny sprawy. Sąd Najwyższy w składzie rozpatrującym niniejszą sprawę podziela pogląd wyrażony w postanowieniu z dnia 3 lutego 1995 r., I PZP 120/94 (OSNAPiUS 1995 Nr 14 poz. 172), że "zgodnie z ugruntowanym orzecznictwem, jeżeli przedstawione w trybie art. 391 KPC zagadnienie prawne nie mieści się w stanie faktycznym sprawy, Sąd Najwyższy nie może go merytorycznie rozpoznać, bo wyszedłby albo poza granice wniosku sądu merytorycznego, albo poza granice konkretnej sprawy". Podjęcie uchwały w przedmiocie zagadnienia prawnego wykraczającego poza stan faktyczny sprawy nie jest potrzebne do jej rozstrzygnięcia.

Przejmując sprawę do rozpoznania w trybie art. 391 KPC, uchylając zaskarżony wyrok oraz decyzję organu rentowego, i przekazując sprawę do ponownego rozpoznania organowi rentowemu, Sąd Najwyższy kierował się tym, że Sąd Wojewódzki zmieniając częściowo zaskarżoną decyzję organu rentowego, odmawiającą waloryzacji świadczenia emerytalnego za miesiąc marzec 1992 r., nie orzekł co do istoty sprawy. Sąd ten bowiem przyznał wnioskodawczyni "prawo do dokonania waloryzacji za miesiąc marzec 1992 r." nie wypowiadając się w sentencji wyroku co do tego, jak zwaloryzowane świadczenie ma być obliczone, ani też czy wypłata zwaloryzowanego świadczenia ma nastąpić z odsetkami. Tak sformułowana sentencja wyroku nie odpowiada wymogom zawartym w art. 477¹⁴ § 2 KPC.

W toku postępowania przed Sądem Najwyższym pełnomocnik Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, który wnosił o przejęcie sprawy do rozpoznania i umorzenie postępowania, złożył odpis pisma Wiceprezesa ZUS z dnia 21 marca 1996 r., znak KSE-11-752-3/96, skierowanego do wszystkich dyrektorów oddziałów ZUS. Pismo wydane zostało w związku z obwieszczeniem Prezesa Trybunału Konstytucyjnego o utracie mocy obowiązującej art. 7 ustawy z dnia 15 lutego 1992 r. Pismem tym Oddziały ZUS zostały zobowiązane między innymi do dokonania waloryzacji emerytur przyznanych na wniosek zgłoszony do dnia 31 marca 1992 r. Zgodnie z pkt 24 pisma, odsetki z tytułu opóźnienia waloryzacji za marzec 1992 r. przysługują od dnia 1 kwietnia 1992 r. do dnia wypłaty. Od należności przysługującej za marzec 1992 r. z tytułu zaległej waloryzacji wraz z odsetkami nie ustala się i nie pobiera podatku dochodowego od osób fizycznych.

Na rozprawie przed Sądem Najwyższym pełnomocnik ZUS przedstawił także zarządzenie Ministra Finansów z dnia 20 marca 1996 r. w sprawie zaniechania ustalenia i poboru podatku dochodowego od osób fizycznych od jednorazowej wypłaty, łącznie z odsetkami, zaległej waloryzacji emerytur i rent za marzec 1992 r.

Organ rentowy rozpoznając ponownie sprawę Barbary B. o waloryzację emerytury za marzec 1992 r. uwzględni zalecenia zawarte w przytoczonych pismach i dokonana obliczenia należnych jej kwot.

Kierując się powyższymi względami Sąd Najwyższy na mocy art. 391 w związku z art. 388 i art. 477⁵ § 1 KPC orzekł jak w sentencji.

=====